

Chodubski, Andrzej

Mikołaj i Józef Antoni Podoscy - województwie płocki XVIII wieku

Notatki Płockie 37/4-153, 30-36

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIKOŁAJ I JÓZEF ANTONI PODOSCY - WOJEWODOWIE PŁOCCY XVIII WIEKU

Od połowy XV wieku w życiu społeczno-politycznym Mazowsza wyraźnie znaczyła się aktywność rodu Podoskich herbu Junosza. Jego przedstawiciele pełnili funkcje: kasztelanów, starostów, sędziów, pisarzy. Sprawowali je m.in. w : Płocku, Raciążu, Sierpcu, Ciechanowie, Różanie, Łomży, Liwie, Czersku, Rawie, Zakroczymiu.

W XVIII wieku dzierżyli godność wojewody płockiego: Mikołaj /w latach 1736-1761/ i Józef Antoni /w latach 1761-1778/. Był to okres niezwykle trudny dla województwa, jak i Rzeczypospolitej. Kraj z podmiotu stawał się w polityce europejskiej przedmiotem.

1. Obraz Rzeczypospolitej

W pierwszej połowie XVIII wieku obszar Rzeczypospolitej wynosił 733 500 km²; wyznaczał on jej drugie /po Rosji/ miejsce w Europie. Pod względem gospodarczym był to kraj rolniczo-pańszczyźniany; pozostający daleko w tyle za rozwiniętymi krajami Zachodu. Władza polityczna pozostawała w ręku wąskiej grupy magnatów, działających w otocze formalnie egalitarnej demokracji szlacheckiej. Dysponując dużymi środkami materialnymi oraz siłami zbrojnymi uzależniali oni od siebie króla; w ogóle decydowali o jego wyborze. Rzeczypospolita stanowiła swoistą federację "państw magnackich", gdzie następował roztrój organizacji państwowej¹.

Życie społeczno-polityczne zyskało miano "anarchii polskiej"; powszechne były skandale trybunalskie, wielkie afery sądowe, nominacje dygnitarzy, uroczystości religijne, mariaże i częste rozwody wielkich panów. O rzeczywistości tej utarła się opinia: "Polska nierządem stoi".

W tym samym czasie, w którym ujawniała się niemoc Rzeczypospolitej, wyraźnie wmacniała się pozycja polityczna państw ościennych, tj. Austrii, Rosji i Prus; umacniały się w nich rządy absolutystyczne².

W latach 1697-1733 władzę królewską sprawował w Polsce elektor saski August II Mocny³. Tron polski traktował on jako narzędzie w poczynaniach politycznych feudałów saskich i rodu Wettynów. Feudałom saskim powierzał wpływowo stanowiska na dworze królewskim. Wobec rodzącej się w tej sytuacji niechęci ze strony Polaków próbował pozyskać poparcie dla swej polityki państw ościennych; zaoferował im w zamian część ziem Rzeczypospolitej /kilkakrotnie wysuwał projekty jej rozbioru/.

W 1700 roku zawarł układ z carem Rosji Piotrem I o wspólnym wystąpieniu przeciw Szwecji. Występował z roszczeniami do Inflant jako dawnej prowincji

Rzeczypospolitej. Do wojny nie przystąpili Polacy. W tej sytuacji August II rozpoczął wojnę jako elektor saski z wojskami saskimi.

Wojna nie ominęła jednak ziem polskich; stały się one terenem walk i przemarszów wojsk szwedzkich, saskich i rosyjskich. Kraj był grabiony i niszczoney⁴.

W 1704 roku zawiązano w Warszawie przeciw królowi konfederację i ogłoszono jego detronizację. Na króla Polski powołano wtedy Stanisława Leszczyńskiego /1677-1766/⁵. Część magnaterii stanęła jednak w obronie Augusta II i doprowadziła do jego powrotu na tron. W 1709 roku podjął on próbę zaprowadzenia rządów absolutystycznych. Do tego celu wykorzystał wojska saskie, które utrzymywał w Rzeczypospolitej pod pozorem walki ze stronnikami Leszczyńskiego. Sasi dopuszczali się wielkich nadużyć, co rodziło powszechne oburzenie i doprowadziło do walki z nimi wojska koronnego, szlachty, mieszczan i chłopów.

W roli pośrednika w sporze między królem a Polakami wystąpił car Piotr I. W 1717 roku, mocą tzw. sejmu niemego król zobowiązał się wyprowadzić z Rzeczypospolitej wojska saskie; nie wszczynać wojny bez zgody Rzeczypospolitej; nie powierzać saskim dyplomatom reprezentacji polskiej polityki; zrezygnować z planów zapewnienia tronu polskiego swej dynastii; zatwierdził dotychczasowe podstawy ustroju Rzeczypospolitej, gwarantując tzw. złotą wolność szlachecką.

Gwarantem zobowiązań króla został car Piotr I. Dawalo to carowi możliwość ingerowania w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej.

W 1733 roku po śmierci Augusta II wprowadzony został na tron, przy pomocy obcej interwencji, wojsk carskich i saskich, jego syn - August III /1733-1763/⁶. Do tronu pretendował wtedy również Stanisław Leszczyński. W czasie elekcji on został wybrany na króla; w 1735 roku musiał jednak szukać schronienia poza Rzeczypospolitą.

Panowanie Augusta III przyniosło dalsze osłabienie państwa; wyraźnie zarysowało się zagrożenie dla jego niezależności. Przez ziemie polskie przemierzały się wojska państw ościennych, uwikłanych w różne liczne konflikty. Państwa sąsiedzkie podejmowały działania na rzecz utrzymania polskiego status quo, tj. Rzeczypospolitej pogrążonej w marazmie; pozyskiwały polską magnaterię, z którą uzgadniały swoje interesy. Ważną rolę w tym względzie odgrywał nacisk korupcyjny. Klasycznym wyrazem niedopuszczania do zmian w Rzeczypospolitej było

zrywanie obrad sejmów. Za panowania Augusta III odbyły się jedynie obrady 1 sejmu; 13 razy były zerwane.

W połowie XVIII wieku na czoło życia politycznego wysunęły się dwie rodziny magnackie - Czartoryscy i Potoccy⁷. Czartoryscy dążyli w oparciu o współpracę z Rosją i Austrią dokonać reform, w celu wzmocnienia władzy państwowej, zwiększenia dochodów państwa i sił zbrojnych. Potoccy byli przeciw wszelkim zmianom.

W strukturze społecznej ważne miejsce zajmowało duchowieństwo. Przyjęła się nawet opinia, że w czasach saskich było w Rzeczypospolitej znacznie więcej księży niż żołnierzy. Majątki kościelne obejmowały około 20 % dóbr ziemskich.

W życiu społecznym silnie znaczyła się religijność. Codziennieścią były uroczyste obrzędy religijne, procesje, pielgrzymki, odpusty; krzewił się bujny kult maryjny.

W życiu umysłowym dawał znać zastój i regres. Nie było mecenatu; magnaci i szlachta nie przejawiali zainteresowania rozwojem nauki; w oświacie następował nawrót do scholastyki⁸.

Symptomy zmian w tym względzie zarysowały się w latach czterdziestych. Impuls dali im: Stanisław Leszczyński, autor traktatu "Głos wolny wolność ubezpieczający" oraz Stanisław Konarski, autor dzieła "O skutecznym rad sposobie"⁹. Wtedy też zaczęły wyraźnie przenikać na grunt polski idee Oświecenia.

Dalsze próby zmian ustrojowych zarysowały się w 1764 roku. 6 września tegoż roku królem został wybrany przedstawiciel obozu Czartoryskich Stanisław August Poniatowski /1764-1795/¹⁰. Jego dążeniem było przeprowadzenie reform ustrojowych. Stał na stanowisku ich przeprowadzenia w oparciu o Rosję. Od pierwszych dni działalności spotkał się z przeciwdziałaniem przeciwników reform. W 1768 roku w Barze zawiązali oni przeciw królowi i jego polityce konfederację. Konfederacja doprowadziła do wojny domowej, która trwała do 1772 roku¹¹. Dokonała ona głębokich podziałów politycznych; odezwała się z jednej strony głosy gloryfikujące czasy saskie, z drugiej zaś popierające politykę Stanisława Augusta Poniatowskiego i domagające się ukarania konfederatów.

Rozbicie polityczne kraju wykorzystały państwa ościenne. W 1772 roku zajęły 1/3 obszaru Rzeczypospolitej¹². Król po pierwszym rozbiorze podejmował jeszcze różne próby przeprowadzenia reform ustrojowych. Kończyły się one jednak fiaskiem.

2. Stan województwa płockiego

Województwo płockie, istniejące od 1495 roku, obejmowało w pierwszej połowie XVIII wieku obszar 63 mil², tj. ok. 4454 km². Dzielono się na powiaty: płocki, bielski, raciański, sierpecki, płoński, szreński, niedzborski i mławski. Pięć pierwszych powiatów określano ziemią płocką, zaś pozostałe trzy - ziemią zakrzeńską.

Województwo graniczyło na północy z Prusami

Książęcymi oraz skrawkiem woj. chełmińskiego; na wschodzie - z woj. mazowieckim /ziemią ciechanowską/; na południu - z woj. rawskim /ziemią wyszogrodzką/; na zachodzie - z ziemią dobrzyńską¹³.

Stolicą województwa był Płock. W województwie było 10 miast i miasteczek oraz 1115 wsi; sejmiki odbywały się w Raciążu. Wybierano na nich 4 posłów na sejm oraz 2 deputatów do trybunału piotrkowskiego.

W obrazie życia ekonomicznego i społecznego był wyraźny zastój i regres. Było to w dużej mierze następstwem wydarzeń wojennych XVII wieku, a przede wszystkim wojen ze Szwedami. Szwedzi zniszczyli Płock oraz inne miejscowości województwa niemal doszczętnie. Odbudowa odbywała się powoli. W czasie wojny północnej dokonali kolejnego spustoszenia. Dużo mienia wywieźli wtedy do Królestwa. Wypierając Szwedów Rosjanie pogłębiali grabież¹⁴.

Na początku wieku dały o sobie znać epidemie. Pochłonęły one liczne ofiary w latach 1709-1711.

Województwo płockie wyróżniało się na tle innych województw Rzeczypospolitej pewnymi zjawiskami specyficznymi¹⁵. Np. nie było w nim wielkich majątków magnackich. Dominowała w nim drobna szlachta zagrodowa. Ponad masę najniższego majątkowego szczebla szlacheckiego i ponad warstwę drobnych zupełnie posesjonatów wyróżniało się zaledwie ponad 20 rodzin.

Przełożony wpływ na kształt życia społeczno-politycznego wywierało duchowieństwo¹⁶. Kierowało ono wszelkimi przejawami życia publicznego.

W życiu politycznym pierwszoplanową rolę odgrywali biskupi i ich kapituły. Funkcję biskupa płockiego w pierwszej połowie XVIII wieku pełnili kolejno: ¹⁷ Ludwik Bartłomiej Żaluzki /1699-1722/, Andrzej VI Stanisław Żaluzki /1723-1735/, Antoni Sebastian Dembowski /1737-1752/, Józef Eustachy ze Słupowa Szembek /1752-1758/, Hieronim Antoni Szepetycki /1759-1773/, Michał Jerzy książę Poniatowski /1773-1785/.

Aktywność polityczna była też domeną urzędników, którzy mieli decydujący głos na sejmikach oraz reprezentowali województwo na zewnątrz w życiu publicznym w skali państwa.

Szlachta mazowiecka, a w tym płocka w niewielkim stopniu interesowała się sprawami politycznymi; generalnie była ona biernym narzędziem polityki możnych /urzędników/¹⁸. Żyła ona ubogo. Ich majątki liczyły od 3 do 1/2 włóki, tj. ok. 54 do 9 ha, a niekiedy po kilka morgów. Pastwiska i lasy nagminnie były wspólne.

Ubogo prezentowały się ich posesje. Domy /dwory/ szlacheckie najczęściej pokryte były słomą; miały po dwie izby.

Posesje ogrodzone były płotem chruscianym lub żerdziami.

Życie codzienne drobnej szlachty wypełniały kłótnie i walki. U ich podstaw znajdowały się nieporozumienia o skibę ziemi, o pokos łąki, o szkody w

polu, pastwisku, ogrodzie. Będąc ubogimi, łatwo ulegali pokusie korzystania z własności sąsiadów. Klótnie prowadzili w karczmach, na sejmikach, targach oraz w kościele¹⁹.

Ludność Mazowsza silnie przywiązana była do katolicyzmu.

W pierwszej połowie XVIII wieku w województwie plockim mieszkało ok. 90 tys. ludności. O przywiązaniu do obrządku religijnego świadczyło m.in. powszechne powiedzenie "Mazur gotów prędzej człowieka zabić, niż post zgwałcić choćby w piątek zwyčajny".

Szlachta mazowiecka nie przywiązywała większej wagi do oświaty; nie prezentowała się jednak w tym względzie gorzej niż inne dzielnice Rzeczypospolitej. Szkolnictwo pozostawało głównie w ręku duchowieństwa. Generalnie przy każdej parafii istniały szkolki. Wysokim poziomem nauczania wyróżniały się szkoły prowadzone przez jezuitów.

W społeczności Mazowsza znaczący był udział Żydów. W ich ręku znajdował się handel. Mieszkali przede wszystkim w miastach; zachowywali swą odrębność religijną i obyczajową, co mieli zagwarantowane przywilejem królewskim z 1657 roku. Przywilej potwierdzili poszczególni władcy w wieku XVIII²⁰.

3. Rodzina Podoskich

W pierwszej połowie XVIII wieku silnie rozgałęziona była na Mazowszu rodzina Podoskich. Jej przedstawiciele wykazywali dużą aktywność w życiu publicznym. Dość wspomnieć, że w ich ręku znajdowały się znaczące urzędy w Plocku, Ciechanowie, Nurze, Rawie, Raciążu, Róźnie, Dobrzyńniu, Rypinie, Sierpcu²¹.

Wśród protoplastów rodziny najczęściej wymienia się Derśława Podoskiego z Podoś nad rzeką Orzyc. Był on właścicielem posiadłości Podoś²². Jego syn również Derśław był kasztelanem zakroczymskim, zaś wnuk Jan - starostą łomżyńskim, liwskim i kamieńczkowskim, a prawnukowie: Marek i Łukasz - kanonikami gnieźnieńskimi, Mateusz - podczaszym królewskim, Jan - sędzią ciechanowskim.

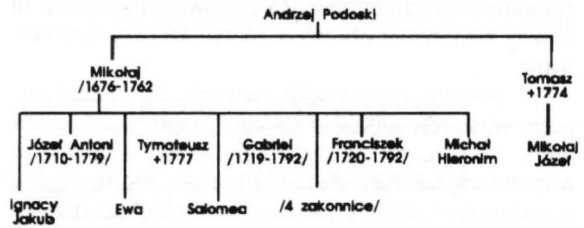
Dwaj ostatni dali początek podziałowi na linie. W pierwszej połowie XVIII wieku wyraźnej zaznaczyła się w życiu publicznym linia Jana.

W XVIII wieku otwierał ją Andrzej Podoski, pełniący funkcję pisarza grodzkiego i ziemskiego ciechanowskiego, a od 1713 roku kasztelana słońskiego.

Miał on dwóch synów: Mikołaja i Tomasza. Pierwszy został wojewodą plockim, drugi - cześnikiem, a następnie sędzią ziemskim ciechanowskim.

Wojewoda plocki miał dwanaścioro dzieci: 6 synów - Józefa Antoniego /później wojewoda plocki/²³, Tymoteusza /kasztelan sierpecki/²⁴, Gabriela Jana /prymas Polski/²⁵, Franciszka /kasztelan ciechanowski/²⁶, Mikołaja Hieronima /kasztelan rypiński, później dobrzyński/²⁷, Ignacego Jakuba /starosta złotoryjski/²⁸ oraz 6 córek, z których 4 były zakonniceami.

Tomasz Podoski miał jednego syna - Józefa, który został skarbnikiem raciąskim.

Linie Mateusza Podoskiego zapoczątkował w XVIII wieku Jan, sędzia różański²⁹. Ojcem jego podkomorzy różański Mikołaj Kazimierz. Dziećmi Jana byli: Jan /skarbnik raciąski/, Stanisław /właściciel Rzecznii, Antoni, Józef /podczaszy dobrzyński/, Adam /podkomorzy różański/.

W drugiej połowie XVIII wieku nieco osłabła aktywność publiczna rodziny Podoskich. Wydzielili się wtedy linie boczne rodziny. Wśród nich wyróżniały się przede wszystkim tzw. linia małopolska oraz ukraińska. Linie ukraińską dzięki związkom małżeńskim z rodziną Kalimów, pochodzących z Brunszwiku zaczęto nazywać - Kalm- Podoskimi.

4. Wojewodowie

Na przestrzeni wieków zmieniał się zakres kompetencji wojewodów. W XVIII wieku sprowadzał się on do funkcji senatorów. Zadania wojskowe należały do nich tylko w czasie wojny.

W zakresie ich kompetencji znajdowało się: sądzenie Żydów, mających przywilej, że ich tylko król lub wojewoda /bądź zastępujący go podwojewodowie/ sędzić mogli; zwoływanie wieców; przewodzenie obradom sejmików; mianowanie niektórych urzędników; wydawanie dokumentów ochronnych /glejtów/; ustanawianie taks; kontrolowanie poprzez podwojewodów miar i wag.

Uposażenie wojewodów stanowiły dobra, pewne kary sądowe oraz pobory³⁰. Na Mazowszu było pięciu wojewodów: czerski, warszawski, plocki, rawski i gostyński.

a/ Mikołaj Podoski /1676-1762/³¹

W dniu 7 stycznia 1736 roku został wojewodą plockim. Funkcję tę sprawował przez 25 lat. Zrzekał się jej w 1761 roku na rzecz najstarszego syna Józefa Antoniego.

Jego droga do urzędu wojewody była typowa dla ówczesnych stosunków społeczno-politycznych. Od dzieciństwa stykał się z życiem publicznym. Jego przodkowie należeli do aktywistów życia społeczno-politycznego. Ojciec Andrzej był pisarzem grodzkim i ziemskim w Ciechanowie.

W życiu publicznym uwidocznił się w 1698 roku;

w 1701 roku powierzono mu jako cześnikowi ciechanowskiemu misję rozmów z królem szwedzkim Karolem XII, na temat rysującej się wojny. Miał prosić króla szwedzkiego o oszczędzenie w wojnie Polski. Nie odniósł tu sukcesu, bowiem nie dopuszczono go do króla.

Gdy rozpoczęła się wojna północna pełnił funkcję dworzana przy Augustie II. W 1704 roku powołany został do Komisji Skarbowej Rzeczypospolitej; w 1710 roku jako poseł ciechanowski na Walną Radę Warszawską skierowany został do Komisji do spraw Gdańska. Na plenarnej sesji tej Rady w dniu 22 marca 1710 roku wystąpił z żądaniem: ewakuacji z Polski wojsk saskich; nie wchodzenia Rzeczypospolitej w sojusze i nie prowadzenia dalszej wojny; osądzenia Gdańska i Torunia za ich stosunek do Prus i Szwecji w latach wojny północnej.

W 1713 roku został chorążym plockim i starostą dobrzyńskim;

W 1716 roku konfederaci tarnogrodzcy, zebrani na Pradze, wyznaczyli go, jako jednego z trzech delegatów do prymasa w sprawie negocjacji o wyrowadzenie z kraju wojsk saskich i rosyjskich.

W 1717 roku został kasztelanem plockim oraz deputatem do trybunału radomskiego; w 1733 roku powołano go do Rady przy Prymasie oraz do Komisji rewidującej żupy solne.

W czasie elekcji króla wybrał z województwem Stanisława Leszczyńskiego, a gdy przegrana elekta stała się oczywista, oficjalnie 9 czerwca 1736 roku uznał Augusta III.

W dniu 7 stycznia 1736 roku powierzono mu obowiązki wojewody plockiego. Jako wojewoda aktywnie uczestniczył w życiu politycznym kraju. Pełnił różne funkcje powierzane mu przez sejm³². Dał się zwłaszcza poznać jako orędownik reformy skarbowo-wojskowej. Był armii chciał oprzeć na podatkach lanowych /gruntowych/ bądź podymnym.

Stosunek do reform zbliżył go do obozu Czarotoryskich³³. Stronnictwo to wystąpiło do króla o przyznanie mu Orderu Orła Białego.

Odnaczenie otrzymał 3 sierpnia 1740 roku. W 1742 roku był kandydatem dworu i "Familii" do łaski Trybunału Koronnego.

W 1744 roku sejm grodzieński powołał go do deputacji konstytucyjnej oraz Komisji, układającej projekty ustaw prowincji wielkopolskiej. Od 1746 roku występował z dążeniem do niehonorowania liberum veto³⁴; zgłaszał propozycję utworzenia specjalnego sądu, który zwiększyłby bezpieczeństwo kupców; występował o utworzenie specjalnej komisji do poprawy praw Rzeczypospolitej. Jako pierwsze zadanie widział w tym względzie uporządkowanie prawa spadkowego; jako zwolennik reformy armii, uważał, że zmiany w tym względzie powinny dokonać się poza sejmem, przez powołaną przezeń specjalną komisję.

W 1750 roku wystąpił z żądaniem ukarania "nieszczęśliwych sejmów", uznając ich za zbrodniarzy stanu. Dokonać tego miały sądy nadzwyczajne. W 1752

roku po zerwaniu obrad kolejnego sejmku podjął się zbierania podpisów pod manifestem, który miał zapobiec temuż stanowi. Był wojewodą lojalnym wobec Sasów. Najważniejsze sprawy uzgadniał z marszałkiem wielkim koronnym Józefem Mniszchem³⁵. Jako zwolennik reform pozostawał w dobrych układach z Czarotoryskimi, ale gdy w 1752 roku rozeszli się Czarotoryscy z dworem Podoski pozostał przy lojalistach.

Pełniąc funkcję wojewody ustawicznie dopominał się od Henryka Bruhla, wszechwładnego doradcy króla³⁶, wysokiej pensji pieniężnej bądź odpowiednich ekwiwalentów. Dopominając się o to skrupulatnie podkreślał swoje zasługi jako osobistości życia publicznego. Upominał się też o awanse dla swoich synów. Zabiegi te przyniosły mu opinię człowieka o władniętego nadmierną chęcią gromadzenia pieniędzy.

Skupił w swoim ręku niemałe dobra. Posiadał królewszczyzny m.in. w woj. plockim, starostwa: dobrzyńskie, rypińskie, bobrowieckie;

posiadał dziedziczne majątki na ziemi dobrzyńskiej /m.in. Okalewo, Rusinowo/, na ziemi ciechanowskiej /m.in. Czernice/. W 1754 roku nabył Szeńsk oraz 17 okolicznych wsi.

Posiadał pałac w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu. Zmarł 3 września 1762 roku w Rusinowie na ziemi dobrzyńskiej.

Dwukrotnie był żonaty. Pierwszą żoną była Marianna z Rokitnickich, córka starosty rypińskiego; druga - Teofila z Wapowskich, córka stolnika koronnego.

b/ Józef Antoni Podoski /1710-1779/

Urząd wojewody plockiego otrzymał 9 października 1761 roku. Sprawował go przez 18 lat.

Od wczesnych lat młodości przygotowywał się do działalności publicznej. Wykształcenie zdobywał w kolegium jezuickim w Braniewie.

W 1732 roku otrzymał starostwo dobrzyńskie; przekazał mu je ojciec; później przekazał on je z kolei bratu Tymoteuszowi.

W tym samym roku został posłem z województwa plockiego na Nadzwyczajny Sejm Warszawski. Wystąpił na nim jako zdecydowany stronnik dworski.

W 1733 roku został powołany na sejmie konwokacyjnym do deputacji lustrującej skarbiec koronny na Wawelu oraz mającej na celu sporządzenie nowego inwentarza i przygotowania insygniów koronacyjnych dla przyszłego elekta.

W czasie elekcji opowiedział się tak samo, jak i jego ojciec za Stanisławem Leszczyńskim. Po zwycięstwie Augusta III przeszedł na jego stronę i ściśle współpracował ze stronnictwem dworskim.

Będąc posłem ziemi dobrzyńskiej aktywnie uczestniczył w pracach sejmku. W 1736 roku został powołany do deputacji mającej na celu odebranie wywiezionych do Francji przez Franciszka Maksymiliana Ossolińskiego klejnotów Rzeczypospolitej i ponownym ulokowaniu ich na Wawelu.

Na tym samym sejmie powołano go do Nadzwy-

czajnego Sądu przy boku królewskim oraz do Komisji, mającej na celu uregulowanie spraw majątkowych Leszczyńskich.

W 1753 roku wybrano go na sędziego ziemskiego dobrzyńskiego. Zdobywał wysokie stopnie wojskowe. W 1744 roku był pułkownikiem wojsk koronnych; w 1754 roku general-majorem; w 1758 roku - general - lejtnantem³⁷.

Od jesieni 1759 roku do wiosny 1760 roku odbył misję dyplomatyczną do Turcji. Podróż tę opisał Adam Gotarowski w formie diariusza, który zatytułował "Diariusz poselstwa Podoskiego Józefa do Turcji.. od 15 sierpnia 1759 do 18 czerwca 1760"³⁸. Przed misją Rada Senatu postawiła wiele ważnych zadań. Ich wykładnię otrzymał w specjalnej instrukcji. Zakazano posłowi omawiania jakichkolwiek kwestii politycznych; zadaniem jego było m.in. uzyskanie obniżenia cel, zwrotu spadku po zmarłych w Turcji Polakach, wydania zbiegów, uzgodnienie sprawy komunikacji po Dniestrze oraz działalności sądów pogranicznych. Z nałożonych powinności wywiązywał się pomyślnie. Opis jego postępowania w Turcji przedstawiony w "Diariuszu.." stał się swoistego rodzaju podręcznikiem dyplomacji dla późniejszych posłów.

Po objęciu urzędu wojewody płockiego przejawiał jeszcze większą aktywność w pracach sejmu. Zdecydowanie wypowiadał się przeciw liberum veto.

Po śmierci Augusta III przeszedł do obozu Czartoryskich. W związku z konoracją przyszłego elekta powołano go do deputacji w celu zlustrowania znajdujących się na Wawelu klejnotów i archiwum Rzeczypospolitej; chciano porównać ich zawartość z inwentarzami z lat 1733 i 1736.

W czasie elekcji 1764 roku opowiedział się za wyborem Stanisława Poniatowskiego. Na sejmie tym powołano go do sądu sejmowego na czas trwania elekcji. Nowo wybrany król wybrał go jako jednego z sześciu pełnomocników, zwanych komisarzami plenitencjariuszami, w celu ostatecznego ustalenia paktów konwentów³⁹.

W 1764 roku powołano go do Komisji, mającej na celu regulowanie spraw spornych między stanem duchownym i świeckim; od 1765 roku był członkiem Komisji Wojskowej Koronnej, ustanowionej na sejmie konwokacyjnym.

Jako zwolennik polityki króla w dniu 24 lutego 1768 roku podpisał "traktat wieczystej przyjaźni z Rosją"⁴⁰.

Gdy w 1768 roku zawiązała się w Barze konfederacja przeciwko Rosji, królowi i reformom Czartoryskich zdecydowanie jej sprzeciwił się. Jako jeden z najaktywniejszych członków Komisji Wojskowej wezwał wojsko do zachowania "wszelkiej ostrożności"; opowiedział się za wezwaniem wojsk rosyjskich przeciw konfederatom. Pod wpływem wydażeń zmienił nieco swoje stanowisko wobec konfederatów; opowiedział się za wycofaniem z ziem polskich wojsk rosyjskich oraz wyraził sprzeciw wobec wykorzystania wojsk koronnych przeciw konfедера-

tom.

Po dokonaniu rozbioru Polski /1772 r./ związał się jeszcze mocniej z królem. Podnosił problem zorganizowania nowej konfederacji w obronie całości i niepodległości Rzeczypospolitej. Widząc jednak beznadziejność oporu, zrezygnował z akcji protestacyjnej; do zachowania takiego namawiał też innych posłów, m.in. Tadeusza Rejtana⁴¹.

Po rozbiorze Rzeczypospolitej nadal aktywnie uczestniczył w działalności sejmu, m.in w dniu 18 września 1773 roku podpisał traktat rozbiorczy; wchodził do komisji do spraw likwidacji długów Rzeczypospolitej, komisji sądowej koronnej do spraw pojezuickich oraz innych⁴².

Był właścicielem licznych dóbr na Mazowszu. Część z nich odziedziczył po ojcu; niemalo jednak nabył sam.

Miał jedną córkę - Ksawerę, z drugiego małżeństwa z Aleksandrą Heleną z Małachowskich.

Po ojcu przejął pałac w Warszawie. Zmarł 17 stycznia 1778 roku.

5. Opinia potomnych

Działalność społeczno-polityczna obu wojewód przypadła na okres rozkładu państwa polskiego. Występowały z wielką ostrością sprzeczności interesów między magnatami oraz ich ugrupowaniami; sytuację tę wykorzystywali sąsiedzi do mieszania się w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej, z myślą o wyniesieniu jak największych korzyści dla siebie.

Zasadnicze spory toczyły się o króla. Kto winien nim być ?; o reformy ustrojowe. Niektóre ugrupowania polityczne widziały pilną potrzebę dokonania reform oraz przedstawiały konkretne rozwiązania. Inne zaś nie chciały dopuścić do żadnych zmian. W pełni satysfakcjonował je istniejący stan; o stosunek do państw ościennych oraz innych żywotnie zainteresowanych sprawami Rzeczypospolitej, a zwłaszcza o stosunek do Saksonii oraz do Rosji. Niektóre ugrupowania widziały swoją pomyślność w sojuszu z Sasami; inne zaś wołały przyszłość swą wiązać w sojuszu z Rosją.

Zajmowane stanowiska oraz podejmowane decyzje nie zadawały stron. Stąd też postawy osobistości życia publicznego były różnie postrzegane przez im współczesnych, jak i potomnych.

Mikołaj Podoski był lojalny wobec władców. Najważniejsze kwestie społeczno-polityczne uzgadniał z ich powiernikami, tj. marszałkiem Józefem Minschem, z następnie z Henrykiem Bruhlem.

Był orędownikiem reform ustrojowych, co zbliżało go do ugrupowania Czartoryskich. Utrzymując dobre stosunki z tym ugrupowaniem nie chciał jednak zrywać przyjaznych stosunków z obozem przeciwnym, tj. Potockimi. Stąd też przypadła mu nieraz rola mediatora między obu ugrupowaniami.

W aspekcie stosunków z sąsiadami, i w ogóle polityki zagranicznej zajmował postawę bardzo ostrożną. Był przeciw obecności tak wojsk saskich, jak i rosyjskich na ziemiach polskich. Z forum sejmu wypowiadał się za ich ewakuacją z Rzeczypospolitej.

W polityce zagranicznej stał na stanowisku nie-wchodzenia przez Rzeczpospolitą w sojusze z sąsiadami. Jako lojaliście wobec królów bliżsi byli Sasi niż Rosjanie. Rosja w jego opinii stanowiła większe zagrożenie dla Rzeczypospolitej niż Saksonia.

Józef Antoni Podoski podobnie jak i jego ojciec był lojalny wobec władców. Pozostał wierny Augustowi III i jego dworowi; jednak gdy w 1764 roku królem wybrano Stanisława Augusta Poniatowskiego, przeszedł na jego stronę. Był orędownikiem reform ustrojowych. Wraz z dojściem do władzy Czartoryski głęboko zaangażował się w ich urzeczywistnianie.

Związanie się z dworem Czartoryskich zbliżyło go do Rosji.

Problemem wielce złożonym okazała się dla niego konfederacja barska. Wspierając króla zdecydowanie się jej sprzeciwić. Postawa ta przyniosła mu licznych wrogów. Niektórzy konfederaci opublikowali nawet manifesty potępiające jego postawę i działalność⁴³. Podoski pozostał do końca wierny królom; starał się dostrzegać i podkreślać pozytywne jego polityki.

Nie sprzyjała działalności Józefa Antoniego Podoskiego okoliczność, że jego brat Gabriel Jan, od 1767 roku pełnił funkcję prymasa Polski⁴⁴.

Bracia prezentowali odmienne postawy w zasadniczych sprawach politycznych Rzeczypospolitej. Prymas był przeciwny polityce króla. Popierał wpływy saskie. Wyraził zadawolenie z zawązania konfederacji barskiej. Nadto był osobistością wielce kontrowersyjną w życiu społecznym, a nawet wyzna-

niowym. Jego działalność stała się przedmiotem licznych pamfletów, które przyniosły nie tylko jemu, ale również całej rodzinie Podoskich niesławę⁴⁵.

Jako wojewodowie płoccy, tak Mikołaj jak Józef Antoni Podoscy zapisali się większą aktywnością w życiu ogólnokrajowym, niż w województwie.

Ich postawy polityczne przenoszono na całe województwo. Kwestie podnoszone przez nich na forum sejmu prezentowano wcześniej na sejmikach. Sejmiki płockie zwykle nie należały do burzliwych.

W opinii potomnych, pod wpływem różnych trendów ideowych, zwłaszcza XIX wieku, wojewodowie Podoscy uplasowali się jako aktywiści życia publicznego, lojalni wobec władców, zwolennicy przemian ewolucyjnych, a nie rewolucjonści, osobistości stroniące od kontaktów międzynarodowych. Cechy te nie plasują ich wśród wielkich bohaterów XVIII wieku, a wręcz odwrotnie pomniejszają wiele ich zasług.

Współcześnie należą oni do kręgu osobistości mała znanych; badacze Oświecenia, zwracają na nich uwagę ubocznie, przybliżają najczęściej różne ich słabości. Wynika to głównie ze względów egemplifikacyjnych prezentacji różnych problemów społeczno - politycznych XVIII wieku⁴⁶.

Stąd też ważnym zadaniem badawczym jest poznanie całokształtu działalności społeczno - politycznej wojewodów Podoskich. Istotne jest w tym względzie postrzeganie determinantów międzynarodowych, ogólnokrajowych, mazowieckich, a wreszcie województwa płockiego.

Przypisy

¹ Por. *Polska w epoce Oświecenia. Państwo-społeczeństwo-kultura. Konfrontacje historyczne*, pod red. B. Leśnińskiego, Warszawa 1971; E. Rostworowski, *Legenda i fakty XVIII wieku*, Warszawa 1963; T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej*, Warszawa 1977

² Por. M. Skibiński, *Europa a Polska w dobie wojny o sukcesję austriacką w latach 1740-1745*, Kraków 1912; E. Rostworowski, *Historia powszechna. Wiek XVIII*, Warszawa 1977

³ W. Konopczyński, *August Mocny*, Warszawa - Kraków 1921; S. Truchim, *Na dworze Augusta Mocnego*, Poznań 1925

⁴ J. Feldman, *Polska w dobie wielkiej wojny północnej 1704 - 1709*, Kraków 1925; W. Konopczyński, *Polska a Szwecja od pokoju oliwskiego do upadku Rzeczypospolitej 1660 - 1795*, Warszawa 1924

⁵ E. Cieślak, *Wobromie tronu Stanisława Leszczyńskiego*, Gdańsk 1986; J. Feldman, *Stanisław Leszczyński*, Wrocław 1984

⁶ L. Kondratowicz, *Dwie koronacje Sasów. Augusta II i Augusta III królów Polski*, Wilno 1854; J. Staszewski, *August III Sas*, Wrocław 1989

⁷ K. Waliszewscy, *Potoccy i Czartoryscy. Walka stronnictw i programów politycznych przed upadkiem Rzeczypospolitej 1734 - 1763*, Kraków 1887; T. Zielińska, *op. cit.*

⁸ J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, Wrocław 1951; W. Smoleński, *Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII. Studia historyczne*, Warszawa 1979

⁹ W. Konopczyński, *Polscy pisarze polityczni XVIII w.*, Warszawa 1966; Tenże, Stanisław Konarski, Warszawa 1926

¹⁰ J. Łojek, *Siedem tajemnic Stanisława Augusta*, Warszawa 1982;

S. Mackiewicz, *Stanisław August*, Warszawa 1978; E. Rostworowski, *Ostatni król Rzeczypospolitej. Geneza i upadek Konstytucji 3 Maja*, Warszawa 1966; A. Zahorski, *Stanisław August polityk*, Warszawa 1966; Tenże, *Spór o Stanisława Augusta*, Warszawa 1988

¹¹ W. Konopczyński, *Konfederacja barska*, Warszawa 1936 - 1938, t. 1 - 2; J. Michalski, *Schytek konfederacji barskiej*, Wrocław 1970; K. J. Nitman, *Konfederacja barska i jej bohaterowie*, Lwów 1924

¹² M. Drozdowski, *Przyjęcie traktatów rozbiorowych przez delegację i sejm polski w 1773 r.*, "Rocznik Historyczny", 1973, R. 41; M. H. Serejski, *Europa a rozbiory Polski. Studium historyczne*, Warszawa 1970

¹³ A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1917, s. 3 - 5

¹⁴ Ibidem, s. 120 - 124; *Dziesięć wieków Płocka*, pod red. J. Chojnackiego, Płock 1967, s. 11

¹⁵ R. Zieliński, *Województwo płockie w czasie bezkrólewia i na ciekajach*, Płock 1958, s. 4 - 6

¹⁶ W. Smoleński, *Drobna szlachta w Królestwie Polskim. Studium etnograficzno - społeczne*, Warszawa 1885; Tenże, *Mazowiecka szlachta w poddaństwie proboszczów płockich*, Warszawa 1878

¹⁷ A. J. Nowowiejski, *op. cit.*, s. 57-60

¹⁸ W. Smoleński, *Szkice z dziejów szlachty mazowieckiej*, Kraków 1908

¹⁹ I. Gierowasztor, A. Zahorski, J. Łukasiewicz, *Cztery wieki Mazowsza*, Warszawa 1968; W. Smoleński, *Szkice z dziejów...; Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Zawkrzeńskiej*, War-

szawa 1971, t.1

²⁰ A. Kociszewski, *Mazowsze w epoce Napoleońskiej*, Ciechanów 1976, s.312-319; A.J. Nowowiejski, op.cit., s.122 i in.

²¹ Por. *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1982, t.27, z.112; Z materiałów prof. dra hab. Kazimierza Podoskiego z Uniwersytetu Gdańskiego

²² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod red. B.Chlebowskiego, W.Walewskiego, Warszawa 1887, t.8, s.463

²³ *Polski słownik biograficzny*..., s.164-167

²⁴ *Ibidem*, s.182-184

²⁵ *Ibidem*, s.149-161

²⁶ *Ibidem*, s.146-149

²⁷ *Ibidem*, s.173-174

²⁸ *Ibidem*, s.179

²⁹ *Ibidem*, s.175

³⁰ Z.Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa 1985, t.4, s.459-461

³¹ J. Bleszczyński, *Spis senatorów i dygnitarzy koronnych i świeckich z XVIII wieku*, Warszawa 1862; W. Konopczyński, *Geneza i ustanowienie Rady Nieustającej*, Warszawa 1917; J. Michalski, *Studia nad reformą sądownictwa i prawa sądowego w XVIII w.*, Wrocław 1958; *Polski słownik biograficzny*..., s.179; J. Rafacz, *Trybunał skarbowy radomski*, "Kwartalnik Historyczny", 1924, R.38.

³² *Polski słownik biograficzny*..., s.176

³³ K. Waliszewski, *Potoccy i Czartoryscy*...; T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej*...

³⁴ W. Konopczyński, *Liberum veto*, Kraków 1918

³⁵ J. Bleszczyński, *Spis denatorów i dygnitarzy koronnych*...

W. Konopczyński, *Czasy saskie*, Kraków 1923; A. Zahorski, *Warszawa za Sasów i za Stanisława Augusta*, Warszawa 1970

³⁶ *Słownik historii Polski*, pod red. T. Łepkowskiego, Warszawa 1969, s.39; K. Waliszewski, *Z dziejów XVIII wieku. Wstęp do historii ruchu politycznego w tej epoce*, Kraków 1892

³⁷ *Polski słownik biograficzny*..., s.165

³⁸ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Osolińskich we Wrocławiu, *Diariusz poselstwa Podoskiego*, rkps 587

³⁹ *Polski słownik biograficzny*..., s.165; E. Rostworowski, *Ostatni król Rzeczypospolitej*...

⁴⁰ E. Rostworowski, *Historia powszechna*..., s.682-683

⁴¹ *Słownik historii Polski*..., s.343

⁴² M. Drozdowski, *Przyjęcie traktatów rozbiornych*...; *Polska służba dyplomatyczna XVI-XVIII w.*, Warszawa 1966

⁴³ *Polski słownik biograficzny*..., s.166

⁴⁴ M. Malinowski, *Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich*, Wilno 1860; E. Rostworowski, *Wolter i prymas Podoski*, lw.: Polska w świecie. *Szkiecy z dziejów kultury*, Warszawa 1972

⁴⁵ *Anegdoty i sensacje obyczajowe wieku Oświeceni*, Warszawa 1958; *Poezja barska*, Kraków 1928; *Polski słownik biograficzny*..., s.158 i nast.

⁴⁶ Por. J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*...; T. Kostakiewiczowa, *Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko*, Warszawa 1975; J. Łojek, *Dziennikarze i prasa w Warszawie w XVIII wieku*, Warszawa 1960; *Poezja polska XVIII wieku*, Warszawa 1976; W. Smoleński, *Przewrót umysłowy w Polsce*...